

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 11

Кам'янець-Подільський
2024

УДК 373.2(063)

C-91

Рецензенти:

Лабунець В.М.,

доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Галаманжук Л.Л.,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методик дошкільної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Редакційна колегія:

Бахмат Н.В.

доктор педагогічних наук, професор;

Гудима Н.В.

кандидат філологічних наук, доцент;

Мелекєсцева Н.В.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
(протокол № 9 від 31 жовтня 2024 р.)*

C-91 Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи. Збірник наукових праць. Випуск 11. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти; редакційна колегія: Бахмат Н.В., Гудима Н.В., Мелекєсцева Н.В. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2024. 224 с.

ISBN 978-617-8105-27-3

У збірнику наукових праць розміщено матеріали, які стали результатом науково-дослідної та пошукової діяльності науковців, викладачів, учителів і здобувачів закладів вищої освіти. Досліджено актуальні проблеми впровадження сучасних технологій в освітній процес дошкільної, початкової та вищої школи.

ISBN 978-617-8105-27-3

УДК 373.2(063)

© Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024

<i>Анастасія ПРОХА</i>	
Особливості раннього знайомства учнів початкової школи з екологічними темами	175
<i>Оксана РОМАНОВА</i>	
Основні чинники формування патріотичних якостей молодших школярів	178
<i>Олена СТОЦЬКА, Майя СТОЦЬКА</i>	
Освітні технології формування медіаграмотності учнів початкових класів на уроках мовно-літературної освітньої галузі	186
<i>Юлія СУПРУНЮК</i>	
Сучасні підходи до розвитку творчих здібностей учнів початкових класів у процесі розвивального навчання	193
<i>Юлія СУПРУНЮК</i>	
Теоретичні основи формування творчих здібностей здобувачів освіти на уроках мовно-літературної освітньої галузі	199
<i>Тетяна СУРЖУК, Людмила БІСОВЕЦЬКА</i>	
Інтегроване навчання української мови та розвитку мовлення в теорії і практиці початкової освіти	203
<i>Наталія ТРЕТЯК</i>	
Інноваційні технології та методи вивчення мистецької освітньої галузі в початковій школі	210
<i>Валентина ЧИНЧИК</i>	
Розвиток креативного мислення молодших школярів під час вивчення елементів лексикології	217
<i>Сніжана ШУБЕР</i>	
Інтеграція математики, природничих наук і технологій у stem-освіті в початкових класах: від гри до дослідження світу	220

Тетяна СУРЖУК,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методик початкової освіти
Рівненського державного гуманітарного університету;

Людмила БІСОВЕЦЬКА,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методик початкової освіти
Рівненського державного гуманітарного університету

ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Інтегроване навчання в межах предметоцентричного освітнього середовища – це сукупність послідовних і взаємопов'язаних дій учителя й учнів, які спрямовані на формування цілісної картини світу здобувача на основі об'єднання навчального матеріалу з різних предметів.

Актуальність інтеграції в початковій освіті обумовлена низкою чинників: для учнів початкових класів властиве цілісне сприйняття навколишнього світу; організація інтеграційного освітнього процесу не призводить до перенавантаження учнів; дитина в реальному житті стикається із ситуаціями, які є комплексними, системне мислення сприяє кращій оцінці використання набутих ідей та вмінь; інтегрований підхід до організації освітнього процесу відповідає нагальній необхідності формування в учнів початкових класів навичок людини ХХІ століття.

Три рівні дидактичної інтеграції [2, с. 9] розглядають Н. Ларіонова та Н. Стрельцова. Кожний із таких рівнів має свою логічну структуру та складається з базису (кооперувальної дисципліни), завдання (проблеми базової дисципліни), знаряддя (теоретичного й технічного інструментарію базової та суміжних дисциплін).

Першим рівнем дидактичної інтеграції є інтеграційні взаємодії на рівні редукції. Редукція – це процес або дія, що призводить до зменшення, послаблення або спрощення чого-небудь, іноді до повної втрати якихось об'єктів, ознак. За цієї умови інтеграція здійснюється у формі міжпредметних зв'язків. Міжпредметні зв'язки, в широкому розумінні слова, – це педагогічний еквівалент дидактичних зв'язків, які реалізуються

в освітньому процесі. Предметні межі зникають, коли вчителі заохочують учнів встановлювати зв'язки між навчальними дисциплінами і спиратися на знання й уміння з кількох освітніх галузей.

Другий рівень дидактичної інтеграції має на меті синтез взаємодіючих наук на основі певної базової дисципліни – внутрішньодисциплінарний синтез, який об'єднує різні теорії в межах одного предмета. Такий синтез є діалектичним, дає можливість ураховувати диференціацію знань і є методом досягнення єдності наукових знань.

Третім рівнем дидактичної інтеграції передбачається наявність теоретичного й технічного інструментарію базової та суміжних дисциплін, створення цілісної інтегративної системи, зокрема інтегрованого курсу. Інтегровані курси як спосіб інтеграції змісту освіти найбільш поширеними є в початкових класах.

Типова освітня програма, розроблена авторським колективом під керівництвом Р. Шияна, установлює в межах курсу навчання в початкових класах повну інтеграцію п'яти освітніх галузей (природнича, громадянська та історична, соціальна та здоров'язбережувальна, технологічна, інформатична) і часткову – двох освітніх галузей (мовно-літературна – 2 години української мови та літератури; математична – 1 година).

Типова освітня програма, розроблена авторським колективом під керівництвом О. Савченко, окреслює в межах курсу «Я досліджую світ» повну інтеграцію трьох освітніх галузей (природнича, громадянська та історична, соціальна та здоров'язбережувальна).

Інтегроване навчання за сутністю, як підкреслюють І. Большакова та М. Пристінська [4, с. 55], є реалізацією внутрішньопредметної та міжпредметної інтеграції змісту навчання.

Зміст початкової освіти розроблений на основі компетентнісного підходу та представлений у комплексі освітніх галузей. Він складається з таких чотирьох компонентів: знань (досвіду пізнавальної діяльності), вмінь діяти за зразком (досвіду різних способів діяльності); вмінь діяти у нестандартних умовах (досвід творчої діяльності); досвіду ставлення до навколишньої дійсності. На підставі базового навчального плану може здійснюватися повна або часткова інтеграція в межах однієї або різних

освітніх галузей, що відображається в освітніх програмах і навчальному плані закладу загальної середньої освіти.

Об'єктом інтеграції має бути ключова компетентність. Компетентність (особливо ключова) є інтегрованим утворенням, яке не формується засобами одного предмета, одного виду діяльності, натомість вимагає різних за змістом і способом пізнання діяльностей. Наприклад, якщо за об'єкт інтеграції прийняти вільне володіння державною мовою [4, с. 92], визначити певний напрям освітньої діяльності (наприклад, розвиток мовлення), кілька споріднених навчальних предметів (наприклад, українська мова та читання, музичне та художнє мистецтво), то можна побудувати в цій освітній галузі систему, до якої буде застосована інтеграція. На цій основі може бути побудована система мовно-літературної освітньої галузі, до якої буде застосована інтеграція.

У змісті початкового курсу мовно-літературної освітньої галузі зінтегровано знання мовного (визначається орфоепічними, лексичними, словотвірними, граматичними, стилістичними нормами), мовленнєвого (визначається чотирма видами мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо), літературознавчого компонентів; вміння діяти за зразком (визначається вміннями використовувати мовні засоби в межах дотримання традицій слововживання, загальнолітературних норм, ситуацій спілкування і видів діяльності); вміння діяти у нестандартних умовах (визначається вмінням застосовувати виражальні засоби, орієнтуватися в потоці інформації, сприймати й відтворювати її, спілкуватися в різних життєвих ситуаціях); досвід ставлення до навколишньої дійсності (визначається рівнем знань з національної культури (звичаї, традиції, література, мистецтво); історії; географії; економіки; державного устрою). Виходячи із зазначеного, принципами інтеграційного навчання вважаємо цілісність знань, поглиблене навчання, практичну значущість набутих знань та вмінь, розвиток мислення.

Вивчення української мови та мовлення у взаємозв'язку з іншими предметами досліджує М. Пентилюк [6, с. 31]. Вона визначає міжпредметні зв'язки як важливий засіб, що допомагає розкрити учням роль української мови в опануванні основ наук (математики, фізики, літератури тощо), зрозуміти функціонування її в різних галузях людських знань. Цінними вважаємо висновки науковця про те, що міжпредметні зв'язки:

- використовуються для поглиблення знань про мову; вдосконалення умінь і навичок; порівняння зі спорідненими чи відмінними мовними фактами; розширення ерудиції учнів;

- встановлюються під час вивчення нового матеріалу; при виконанні вправ, самостійних завдань, на уроках розвитку зв'язного мовлення;

- залежать від змісту й обсягу міжпредметного матеріалу; ступеня спорідненості навчальних дисциплін; функціонування мовних одиниць;

- сприяють інтегрованому навчанню, що виявляється у поєднанні мови з природознавством, історією, географією, математикою тощо.

Так, внутрішньопредметні (міжрівневі) зв'язки у вивченні мови забезпечують системність у навчанні мови і мовлення, висвітлюють ієрархічність мовної структури, впливають на засвоєння мовних одиниць і використання їх у мовленні; а міжпредметні (рівневі) – сприяють доступності навчання мови, активізують пізнавальну діяльність учнів, поліпшують якість знань і вмінь. Внутрішньопредметна та міжпредметна інтеграція вивчення української мови та мовлення в цілому впливає на формування пізнавальних інтересів учнів, сприяє засвоєнню знань із предметів мовно-літературної освітньої галузі та розвитку мовленнєвих умінь.

У наукових працях, присвячених методиці розвитку мовлення учнів початкових класів, Л. Варзацька [1, с. 7–8] визначає принцип інтеграції як такий, що відповідає психічній і фізіологічній природі дитини, сутності самої мови як суспільного явища у його зв'язку з усіма аспектами багатогранного світу. Цей принцип може бути покладений в основу сучасної лінгводидактики. Тенденції інтегрованого навчання мови і мовлення в початкових класах виявляються у:

- запровадженні мовно-літературної освітньої галузі й об'єднанні в ній різних предметів вивчення;

- розробленні міжпредметних тем для формування ключових компетентностей;

- формуванні наскрізних умінь учнів, пов'язаних з вдумливим читанням; умінням висловлювати власну думку усно і письмово; критичним та системним мисленням; творчістю; здатністю логічно обґрунтовувати позицію; співпрацювати з іншими особами тощо.

- упровадженні інтегрованих курсів, у вивчення яких включена обов'язкова робота з текстом.

Сучасні інтеграційні процеси, що відбуваються в початковій освіті, зумовлюють необхідність створення ефективного навчального середовища, яке забезпечує підготовку здобувачів початкової освіти, орієнтованих на повноцінне використання мови як засобу навчання.

Аналіз науково-методичних досліджень українських теоретиків і практиків у галузі початкової освіти (Т. Байбара, Н. Бібік, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Вашуленко, В. Вітюк, Л. Іванова, Т. Костолович, Н. Листопад, В. Мартиненко, М. Наумчук, О. Овчарук, О. Онопрієнко, С. Романюк, Н. Ростікус, О. Савченко, Н. Сіранчук, С. Скворцова та ін.) свідчить, що інтеграція у навчанні підпорядковується освітній меті (створення цілісного уявлення про навколишній світ – інтегрований результат освіти) та розглядається як засіб навчання (зближення предметних знань та встановлення зв'язків між ними).

Н. Бібік [5, с. 64] зазначає, що інтегрований результат освіти, набутий особистістю, визначається як компетентність і передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід в проблемних умовах (коли, наприклад, неповні дані умови задачі, дефіцит інформації про щось, обмаль часу для розгорненого пошуку відповіді, коли невідомі причинно-наслідкові зв'язки, коли не спрацьовують типові варіанти рішення тощо). Саме тоді створюються умови для включення механізмів компетентності – здатності діяти в конкретних умовах і задіяти мотиви досягнення результату з різних освітніх галузей і набутих наскрізних умінь.

Компетентнісним підходом оволодіння українською мовою передбачається навчання учнів мови не як системи ізольованих знань та вмінь, а як формування готовності до відповідної комунікативної поведінки в різноманітних навчальних і позанавчальних ситуаціях, яка уможлиблює успішне вирішення освітніх і соціальних завдань. Головна мета практики інтеграції – створення умов для формування нового мислення особистості учня, яке виходить за межі одного навчального предмета. У методиці навчання мови – це робота вчителя з формування вмінь учнів сприймати мовні форми в процесі концентрування уваги на змісті мовлення,

перекодовувати отриману інформацію, бачити «ідейний центр» змісту, щоб краще усвідомити інформацію в цілому.

Розвивати мовлення, за К. Пономарьовою [3, с. 307], означає вчити школярів правильно і доцільно, відповідно до норм літературної мови користуватися всім арсеналом мовних засобів у процесі побудови зв'язних висловлювань. Розвиток мовлення дитини – не стихійний процес. Він потребує постійного педагогічного управління. Однією з проблем методики оволодіння мовними знаннями під час формування умінь зв'язного мовлення є розробка структури інтегрованого навчання мови і розвитку мовлення.

Автори сучасних підручників (І. Большакова, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Іщенко, С. Логачевська, М. Наумчук, К. Пономарьова, О. Савченко) пропонують здійснювати взаємозв'язок між роботою над мовною темою програми з мовно-літературної освітньої галузі й зв'язними висловлюваннями учнів на основі виконання учнями комплексних завдань: 1) на засвоєння власне мовних знань; 2) на оволодіння вміннями вживати здобуті знання у власному мовленні.

Наприклад, Тема. Розпізнаємо дієслова [7, с. 104–106]:

Опрацювання змістової лінії «Досліджуємо мовні явища».

Вправа 2, с. 108

Завдання. Прочитати текст, виписати дієслова, записати питання до кожного дієслова.

Місто Дніпро розкинулося по обидва береги річки Дніпро. П'ять мостів з'єднують правий і лівий береги.

Під землею у місті працює метрополітен. Його протяжність найменша в Європі, всього шість станцій.

У місті Дніпрі проживає і трудиться майже мільйон мешканців і мешканок.

Відшукати дієслова, у яких є префікси, і позначити їх:

розкинулося (що зробило?); з'єднують (що роблять?); працює (що робить)

проживає (що робить?); трудиться (що робить?).

– Проведіть дослідження щодо кожного дієслова. Яку інформацію ви можете повідомити?

– Які частини мови упізнали в тексті?

Наведений приклад комплексних завдань до вправи підручника свідчить про те, що оволодіння учнями вміннями вживати виучувані форми слів у зв'язному мовленні виявляються в активізації цих форм у мовленні до введення поняття; розширенні уявлень про лексичне значення слова, його сполучуваність, функціональну роль, розвиток умінь добирати мовні засоби з огляду на ситуацію; в актуалізації типових синтаксичних конструкцій; у розвитку узагальнених способів сприймання; у відтворенні і побудові тексту; у розвитку вмінь розповідати, описувати, міркувати.

Дидактичні можливості інтегрованого навчання створюють умови для реалізації компетентнісного навчання. За умови його успішного методичного впровадження реалізується мета якісної освіти. Інтегроване навчання мови і розвитку мовлення уможливорює створення в учнів цілісного уявлення про мову; в учнів формуються внутрішньопредметна та міжпредметна компетентності як здатність застосовувати знання й уміння, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів освітніх галузей.

Список використаних джерел

1. Варзацька Л. О. Українська мова й мовлення. Розвивальне навчання в початкових класах : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. 360 с.
2. Інтегративний підхід : актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи : навчально-методичний посібник / уклад. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 76 с.
3. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.
4. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.
5. Організація освітнього процесу в початковій школі : Методичні рекомендації. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 114 с.
6. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Методика навчання української мови у таблицях і схемах : Навчальний посібник. Київ : «Ленвіт», 2010. 134 с.
7. Пономарьова К. І. Українська мова та читання : Підручник для 3 класу ЗЗСО (у 2-х частинах) : Частина 1. Київ : УОВЦ «Оріон», 2020. 160 с.